

BALAT

Bir bölümü Haliç kıyısına uzanan semtin, sur duvarları dışında kalan kesimleri Ayvansaray Caddesi, Dubek Caddesi ve Demirhisar Caddesi çevresinde gelişmiştir. Günümüzde çok azı kalabilmiş sur duvarlarının ardında ise üç ana bölge yer almaktadır. Bunlar: Ayvansaray'ın üst kısmındaki tepenin etekleri, tepenin üst kesimleri ve Tekfur Sarayı-Eğrikapı yakınlarındaki bölgelerdir.

Semt adını, Rumca “saray” anlamına gelen “palatıyon”dan almıştır. Fetihten hemen sonra burası için Türkler tarafından söylenen “Balat Kapusu”nun da, bu sözden geldiği düşünülmektedir. Diğer bazı kaynaklarda, Balatkapı'nın 1453'ten önceki adının “Vasiliki Pili” olduğu, bunun “hünkâr kapısı” anlamına geldiği ve Blahernai Sarayı'na denizyoluyla gelen imparatorların bu kapıdan geçtikleri yazılıdır.

Balat tarihi

Balat'ın tarihi, özellikle Musevi mahallesi olarak Bizanslılara kadar dayanmaktadır. Osmanlılar döneminde de Yahudi yerleşmesi olan Balat; mimari yapısı, içinde bulunan kilise ve sinagogları, esnafı, hamamı ve çarşısıyla sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan İstanbul'un yaşayan semtlerinin başında gelmiştir.

Museviler için Balat bölgesinin her zaman tarihi bir önemi olmuştur. Bunun nedeni, yüzyıllardan beri İstanbul'a göç eden veya sürgün olan bütün Musevilerin buraya yerleşerek kendi aralarında kaynaşmalarıdır. Böylece her yüzyılda olduğu gibi fetihten sonra da Makedonya'dan ve İspanya'dan göç eden Museviler bu semte yerleşmişlerdir.

Fatih vakfiyesine göre Balat'a ilk yerleştirilenler, Makedonya-Kastorio'dan getirilen 100 kadar fakir Musevi ailesidir. Aileler geldikleri semtin adını taşıyan Kastorya Sinagogu'nu inşa edip çevresine yerleşmişlerdir. İstanbul bundan sonra Museviler için bir yerleşme yeri olmaya devam etmiştir. 1492'de İspanya'dan, 1497'de Portekiz'den ve İtalya'dan Balat semtine gelen Museviler; Geruş, Neve Şalom, Messina ve Montias Sinagogları'nı kurmuşlardır. 1599'da Rodos'tan gelenlerin bir kısmının yine Balat'a yerleştikleri görülmüştür. 1660'taki büyük yangına kadar Eminönü bölgesinde Bahçekapı, Tahtakale ve Yemiş İskelesi'nde oturdukları bilinen Museviler de bu yangından sonra Balat'a yerleştirilmişlerdir.

Böylece 17. yüzyıldan itibaren, daha önceleri Bizans Musevisi Romaniyotların ağırlıkta oldukları Balat'ta, diğer Musevi grupların da katılmasıyla etkin bir cemaat oluşmuş ve zaman içinde cemaatler birbirine karışmıştır.

Balat, Fatih devri sonrası kayıtlarda mescitsiz bir mahalle olarak bilinir. 16. yüzyılda mahalle adı semt ismine dönüşüp Karabaş ve Molla Aşkı Mahalleleri'ni de içine almıştır. Zamanla buralarda Müslümanlar da yerleşmeye başlamış, camiler, mescitler, tekkeler kurulmuştur. Balat'ın en ünlü tekkesi Sünbül Tekkesi idi.

Balat'ın en parlak dönemi 17. yüzyıldır. Semt 18. ve 19. yüzyıllarda giderek önemini yitirmiştir. Bu değişimin nedenleri olarak; bölgeyi büyük ölçüde etkileyen Haliç kıyılarındaki ticari canlılığın azalması, 1894 depremi, ardarda çıkan yangınlar gösterilebilir. Hasköy, Ortaköy, Kuzguncuk ve özellikle Galata ve Pera'nın daha nitelikli yerleşme alanları olarak çekiciliğinin artmasıyla halkın Balat'ı terk etme süreci başlamıştır.

19. yüzyılda, İstanbul'un Altıncı Daire-i Belediye sınırları içinde kalan Balat'ta her biri bir haham tarafından yönetilen 7 dinsel grup ya da cemaat vardır. 19. yüzyıl tarihli haritalarda Dış Balat, Tahta Minare, Karabaş, Du bek, İç Balat, Kasturya ve İstipol çevre leri ve Ayvansaray'ın üstlerine doğru Lonca Mahallesi'nde, Musevi ağırlıklı bir halk yaşıyordu. İstanbul'un 19. kapısı olan Balatkapı'nın dış ta rafında Musevilerin, iç tarafında ise çe şitli cemaatlere mensup kalabalık bir halk kesiminin oturduğu bilinmektedir.

Tarih boyunca semtin sosyal yapısı da belirli bir farklılık ortaya çıkmıştır. Semtin yapısı oturan insanlara göre şekillenmiştir. Örneğin geçen yüzyılda Haliç kıyısında ki sokaklar, başta kayıkçılar olmak üze re gemiciler, sokak satıcıları, hamallar vb. kişilerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur. Buna bağlı olarak da burada iskeleler, kayıkhaneler, kahveler, çok sayıda fakir aileyi barındıran yahudhaneler yer al mıştır. Buna karşın Suriçi'ndeki Du bek, Ahrida, Tahta Minare, İstipol ve Kasturya Mahalleleri varlıklı tüccarların semtiydi. Genelde Musevi ağırlıklı ol makla birlikte, Balat'ın Fener'e yakın olan Tahta Minare ve Kariye Camii'nin altındaki İstipol Mahallesi'nde Rumla rın yaşadığı, sahilde surların hemen ardındaki Surp Hreşdagabet Kilisesi çevresinde ise Ermenilerin odaklaştıkları bilinmektedir.

Balat semti, hemen her zaman karanlık görünümlü, dar, bakımsız bir çevre olarak tanıtılmıştır. Balat tarihi boyunca sağlık yönünden tehlikeli ve pis bir semt olarak bilinmekteydi. Örneğin; 24 temmuz 1895 tarihli kayıtlarda; Balat'ta baş gösteren kolera dolayısıyla alınan sıhhi tedbirler yer almaktadır.

Balat semtinde 19. yüzyılda Musevi nüfusunun yoğun olduğu mahalleler, 20. yüzyılın başında zamanla sosyal açıdan dikkate değer bir değişime uğramıştır. 19. yüzyılın ikinci ya rısından itibaren Balat, genellikle Galata bölgesine göç vermiştir. Özellikle 1942'de yürür lüğe giren “Varlık Vergisi”, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması, semtin Museviler tarafından terk edilme sinde önemli etkenler olmuştur. Bütün bunlar Balat'ın geleneksel ticaret hayatını kötü bir şekilde etkilemiştir. Böl gede yaşayan Musevi nüfus azalmış, çoğu yardım derneklerinin katkılarıyla geçinen, eko nomik düzeyi düşük birkaç aile ile ken tin Şişli, Nişantaşı gibi semtlerinde otu rup işlerini Balat'ta sürdüren az sayıda tüccar ve esnaftan ibaret kalmıştır.

1890'lı yıllarda Balat lağımlarının tüm yerleşim alanlarını tahrip ederek denize ulaşması, 19. yüzyılda balıkçılık ve liman işletmeciliği faaliyetlerini önemli ölçüde azaltmıştır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren Haliç'in yukarı kesim lerinde karayolları sayısının artması, deniz ulaşımını oldukça olumsuz etkilemiştir.

Balat'ta Bizanslılar ve Osmanlılar dönemlerine ait birçok tarihi yapı bulunmaktadır. Balat, özellikle sinagogları, kiliseleriyle bilinmektedir. Bunlar Balat'ın ünlü sinagoglarından Hevra, Selaniko, Eliav, Neve Şalom, Yanbol, Veria, Ahrıda ve Fener bölgesinde Çana Sinagogu'dur. Bu yapılardan gü nümüze sadece Yanbol ve Ahrıda Sina gogları kalmıştır. Ayrıca Çarşı Hamamı, Tahta Minare Hamamı, Ferruh Kethüda Camii, Hoca Kasım Günani Mescidi, Molla Aşki Mescidi, Yusuf Şücaüddin Camii, Ayios Dimitrios Rum Kilisesi, Surp Hreşdagabet Ermeni Kilisesi de bu kesimdedir. 19. yüzyılda sık sık adı geçen Dubek ve Lonca Mahalleleri'ndeki önemli yapılar arasında Pol Ya şan, Pol Hadaş Sinagogları, Alliance Isra Elite Okulu, Or-Ahayim Musevi Hasta nesi yer almaktaydı. Bunlardan pek azı günümüze dek kalabilmiştir Balat'ın yukarı mahalleleri olan Kasturya bölgesi eskiden merdivenleriyle bilinirken günümüzde bunları simgeleyecek bir eser kalmamıştır. Sadece bölgede dış duvarı ve kapısı bulunan Kasturya Sinagogu bilinmektedir. İspitol Mahallesi'nin en önemli yapısı İstipol Sinagogu'ydu. İstipol bölgesinde genelde camcılık, antıkacılık, fes yapımıcılığı gibi işlerle uğraşan varlıklı aileler oturmuş, fakat bölge ve halkı yangınlardan oldukça etkilenmiştir.

Balat'ta eserler

Balat Camii (Ferruh Kethüda Camii)

Balat semtinin Molla Aşki Mahallesi'nde, Mahkemealtı Caddesi'nde kurulmuştur. Caminin tasarımının Koca Sinan'a ait olduğu bilinmektedir. Günümüze dek ulaşan, tevhidhane olarak kullanılan cami; tekke bölümü, mahkeme binası ve çeşmesiyle birlikte küçük bir külliyenin çekirdeğini teşkil eder.

Balat İskele Camii (Yusuf Şücaeddin Cami)

Balatkapısı'nın dışında, Karabaş Mahallesi'nde, Vapur İskele Sokağı'nda bulunan kagir bir mabettir. Fatih Sultan Mehmed zamanında inşa edilmiş, 1892 yılında Karabaş Mahallesi'nde çıkan bir yangında zarar görmüş ve yenilenip bugünkü halini almıştır. Yapının duvarları kagir olup yapı fevkanidir. Camiye güney cephesinden girilmekte, sol tarafında çeşme, sağ tarafında cami deposu bulunmaktadır. Caminin giriş katı yarıya kadar fayans ve mermerden oluşup, abdest almak için musluklar bulunmaktadır.

Draman Camii

Draman yokuşu üzerinde, bugün Balat'ın en işlek caddesi üzerindedir. Caminin arkasında Çarşamba'nın, Beyceğiz'in, Derviş Ali Mahallesi'nin evleri sıralanır.

Hoca Kasım Günani Mescidi

Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiş Hoca Kasım Günani Mescidi, üzerinde yazılan kitabesine göre II. Mahmud döneminde tamir görmüştür. Cami fevkani olup, kagir duvarlar üzerine ahşap konsolların taşıdığı dışarı taşkın bir yapısı vardır, dikkörtgen biçimde pencereleri bulunmaktadır. Duvarlar kalem işlemeleriyle süslüdür.

Kilise ve sinagoglar

Balatkapı İoannes Prodromos Metokhion Kilisesi

Haliç kıyısında, Balat Köprübaşı Mevkii'nde, İskele arkasında, doğuda Balat İskeleyi Caddesi ile Mürsel Paşa Caddesi arasında yer almaktadır. Kilisenin tarihi 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kilise 1583 tarihli Tryphon Listesi'nde yer alır. Kilisenin 1640 yılında yandığı, 1686 yılında ise Rus büyükelçisinin yardımı ile yeniden inşa

edildiği bilinmektedir. Kilise yaklaşık üç yüz yıldan beri Sina Dağı'ndaki Hagia Aikaterine Manastırı'nın metokhionudur.

Batıda, kuzey nef hizasındaki girişin üstünde, taştan, enlemesine dikkörtgen kitabe yer alır. Kitabe çökertme tekniğinde, yedi satır ve Yunanca'dır.

Kilise bazikal plan tipindedir. Üç nefli naos, doğusunda nefler hizasında içte yarım yuvarlak üç apsis ile sınırlıdır. Örtü sistemi ahşaptır. Apsislerin örtüsü içte yarım kubbedir. Kilisede kullanılan motifler sedef kakma bitkisel bezeli olup tasvirlerde kullanılan malzeme yağlıboyadır.

Balatkapı Panagia Balinou Kilisesi

Haliç'te Balat ile Ayvansaray arasında, Mahkemealtı Caddesi üzerindedir. Kilisenin tarihi 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Kilise 1583 tarihli Tryphon, 1604 tarihli Paterakis ve 1669 tarihli Thomas Smith listesinde yer alır.

İlk kitabesi, 1833 tarihli olup naosa açılan girişin alınlık zemininde bulunmaktadır, boyama tekniği kullanılmıştır. İkinci kitabesi 1843 yılına ait nartekste eksendeki girişin güney yanında, beyaz mermerden kare şeklindedir. Üçüncü kitabesi 1877 tarihli, batı cephesi ekseninde, girişin üstünde taştandır. Dört numaralı kitabesi 1912 tarihli apsisteki eksenindeki pencerenin alınlık zemininde bulunur, üç satırdır, boyama tekniği ile yapılmıştır. Beşinci kitabesi ise kuzey ayazmayı sınırlayan kemerin üst batı köşesinde gri mermerden olup dikkörtgen biçimindedir.

Kilise doğu-batı doğrultusunda dikkörtgen planlıdır. Doğuda eksen de, dışta yarım yuvarlak apsis çıkıntı yapar. Yapı iki yüzlü kırma çatı ile örtülüdür. Apsisin örtüsü yarım konik çatıdır. Yapı bazikal plan tipindedir. Kilisede bulunan tasvirlerin malzemesi yağlıboyadır.

Balatkapı Taksiarkhes Kilisesi

Balatkapı semtinde Ayan Caddesi üzerindedir. Kilise 1583 tarihli Tryphon listesinde ve 1604 tarihli Paterakis listesinde yer almaktadır. Kilise 1730 yılı yangınında zarar görmüştür. Kitabesi Patrik I. Konstantios döneminde, 1833 tarihinde restore edilmiştir. Kitabe batı ekseninde, giriş üstünde beyaz mermerden enlemesine dikkörtgendir.

Kilise doğu-batı doğrultusunda dikkörtgen planlı olup bazikal plan tipindedir. Kilisenin doğusunda üç nefli kapsayan ahşap ikonostasis, oyma ve aplikasyon tekniğinde geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir. Kilisede bulunan tasvirlerin malzemesi yağlıboyadır.

Surp Hreşdogabed Kilisesi

Balatkapı'dan 500 metre uzaklıktaki mahallenin iç tarafındadır. İstanbul'un bilinen kiliselerinden olan ve eskiden Bulgar Mahallesi'nde bulunan kilise, 16. yüzyılda Ayios Eustratios adlı bir Rum Ortodoks Kilisesi iken 1627 yılında Ermenilere geçmiş, aynı yıl Bursalı İsdeponos tarafından takdis edilmiştir. Kilise ana mihrabın arkasındaki duvar kitabesine göre 1628'de onarılmıştır.

Aghia Strati Kilisesi

Kilise, Kasım Günani Mahallesi'ndedir. 14. yüzyılda “Aghios Nikolaos” adıyla bilinirken 17. yüzyılda bu adı almıştır. 1640 yılında Balat yangınında büyük zarar görmüş, yeniden yapılmış, daha sonra 1728 yılında tekrar yangında yanmıştır. 1833 yılında külliye yeniden tamir edilmiştir.

Sveti Stefan Kilisesi (Demir Kilise)

Haliç boyunca Fener'den Balat'a doğru giderken sağ kolda, Mürsel Paşa Caddesi ile Balat Vapur İskeleyi Caddesi arasında, cephesi bezemelerle dolu bir kilise görülür. Bulgarca “sveti” sözcüğü, Türkçe'de “aziz” anlamına gelmektedir.

Sveti Stefan Kilisesi ilginç bir yapıdır, çünkü malzeme olarak baştan aşağı demirle inşa edilmiştir. Bu nedenle eskiden beri “Demir Kilise” olarak da anılmaktadır. En başta, taşıyıcı strüktürü, yani iskeleti çeşitli biçim ve

boyutlarda çelik profillerden oluşturulmuştur. Ama iş bununla kalmamıştır, yapının dış cephelerinde yer alan elemanlar da demirdendir. Bütün dış duvar kaplamaları, pilastrlar (gömme ayaklar) ve pilastr başlıkları, pencere doğramaları, kapı kanatları, kemerle, saçak silmeleri, çatı, çatının kenarı boyunca uzanan parapet (korkuluk) duvarı ile bunun üzerindeki babalar, çan kulesi, bu kulenin dört yanındaki dört balkon ve cephelerdeki çeşitli kabartma bezemeler, inanılması gerçekten güç ama, sadece demirden yapılmıştır. İç mekana gelince, duvarlar, merdivenler, bütün kolonlar ve kolon başlıkları yine demirdendir. Yalnız daha görkemli bir görünüm sağlamak amacıyla, girişte ve ana mekanda duvarların ve kolonların üstleri renkli mermer levhalarla kaplanmıştır.

Kilisenin 19. yüzyılın sonlarında, hemen tümüyle prefabrik olarak Viyana’da üretilmiş olması da ilginçtir. Daha sonra yapının bütün parçaları İstanbul’ a taşınmış, arsada önceden hazırlanmış olan temelin üzerine monte edilmiştir. Dünyanın ilk demir döküm kilisesidir.

Sv. Stefan Kilisesi’ nin ilgi çekici bir başka noktası da Bulgarların Osmanlı İmparatorluğu’ndan koparak bağımsız bir devlet kurmak için yürüttükleri mücadelede siyasal simge olması, bağımsız bir Bulgar Ortodoks Kilisesi kurma çabalarına sahne olmasıdır. Yani Rum Patrikhanesi’ne bağlı olan Bulgar Eksarhanesi kurma girişimleriyle yakından ilişkilidir.

Kasturya Sinagogu
Balat'ta Püsküllü ve Kürkcü Çeşme Sokakları’nın birleştiği yerde bulunur. İlk yerleşen Musevilerin geldikleri Makedonya'nın Kasturiya kentinden ismini almaktadır. Sinagog 1453 yılında açılmıştır, kapasitesi 150 kişiliktir. Günümüze kadar kalabilen bir tek giriş kapısı olan eser, 1801 yılında onarım görmüş, 1935 yılında elektriğe kavuşmuştur.

İstipol (Estipol) Sinagogu
Makedonya'nın İştip kentinden gelen Yahudilerin Kasım Günani Sokak'ta inşa ettiği bir sinagog olup, ahşap yapısı demir bir kapıyla korunur. Sinagog vitrayları ile ilgi çekicidir. 1889 yılında tamirden geçirilmiştir, günümüzde harabe şeklindedir.

Pul Yaşan Sinagogu
Sinagogun diğer adı Poli Yaşan'dır. Anlamı "eski şehir" dir. Bizanslılardan kalma olan bu sinagog 1890 yılında yanmış ve 1902 yılında tekrar inşa edilmiştir.

Geruş Sinagogu
Balat'ta, İspanya'dan uzaklaştırılmış Yahudilerin bulunduğu 30 evli bir mahallede yer alıyordu. Diğer adı “Geruş Sefarad” olan sinagog, 1890 yılı yangınında kül olmuştur.

Sıgrı (Sigiri) Sinagogu
Fatih Sultan Mehmed zamanında inşa edildiği düşünülür, diğer adı Selanik Sinagogu'dur. Demir Hisar Caddesi'nin Fener çıkışında bulunur. 1836 yılında bakım görmüş, bugün ise harabe halindedir.

Kal Kadoş Eliyahu Sinagogu
Demirhisar Caddesi'ndeki sinagogdan günümüze, sadece üzerinde ismi yazan duvarı kalmıştır.

Yanbol Sinagogu
Bulgaristan'ın Yanbolu kentinden gelen Yahudiler tarafından kurulduğu bilinmektedir. Balat'ın Lapçincılar Sokağı'nda bulunan sinagog geçirdiği yangınlar sonucu 17. ve 18. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir. Tahta tavanındaki süslemeler 19. yüzyılın izlerini taşımakta da olup, bugün ibadete kapalıdır.

Veria Sinagogu
Bizans devrinde Makedonya'nın Veria şehrinden gelen Yahudiler tarafından Duriye Sokağı'nda Yanbol Sinagogu yanına inşa edilmiştir. Sinagog 19. yüzyılda bir yangında tamamen yok olmuştur.

Çana Sinagogu
Çiçekli Bostan Sokağı'ndan Vodina Sokağı'na giderken yol üzerinde bulunmaktadır. Bizans'tan Osmanlı'ya bırakılan bu sinagog vitraylarıyla bilinmekteydi. Onarım sırasında duvarlarına ve diğer yapıları zarar görmüştür.

Hevra Sinagogu
Balat semtinin sayısız sinagoglarından biridir, 1874 yılı yangınında kül olmuştur.

Balat'ta Yahudi Mezarlığı
Balat'ın kuzey kısmına düşen Eğrikapı Mezarlığı'nın Balat'ın yerleşim tarihinde özel bir yeri vardır. Burada, 1840'lara dek bir Musevi mezarlığı bulun maktaydı. Ancak bu tarihlerden sonra, bu mezarlıkta yer kalmaması nedeniyle, Hasköy'deki mezarlık kullanılmaya baş lamıştır.

Balat'ta eğitim
Balat'ın bilinen bütün okulları kiliselerin içinde bulunan eğitim kurumlarıdır. Osmanlı Devleti, himayesindeki gayri Müslim halkı asimile etmek yerine, kendi kültürlerini, dinlerini ve dinlerini yaşatmasına ortam hazırlamıştır. Bunun delili olarak eğitim kurumlarını örnek verebiliriz; 31 Ekim 1844 tarihinde Parmakkapı'daki Rum Kilisesi bitişiğinde bulunan Panayot'a ait evde çocukların tahsil görmesi için müsaade edilmesi. 5 Ağustos 1901 tarihinde Balat'ta Ermeni mektebinin açılması. 4 Ekim 1901 tarihinde Balat'ta Ahrida Musevi Muhtelit mektebinin resmi açılışının yapılması gibi.

Balat'ta hamamlar
Tahta Minare Hamamı: Hızır Çavuş Mahallesi'nde olup, Osmanlı sadrazamı olan Ragıp Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Sultan Hamamı: Avcı Bey Mahallesi'nde olup, II. Bayezid'in kızı Hatice Sultan tarafından yaptırılmıştır.

Balat Hamamı: Molla Aşki Mahallesi'nde Kanuni Sultan Süleyman döneminde Ferruh Ağa tarafından yapılmış, “Çavuş Hamamı” olarak da bilinmektedir, fakat bu tamamen yanlıştır. Balatkapı'nın tam karşısında bulunması, Fatih evkafından olan Balatkapı Hamamı ile aynı yapı olduğu fikrini çok kuvvetlendirmektedir. Bugün mevcut olan hamamın Fatih Sultan Mehmed dönemine ait olduğu kesindir. Süsleme sanatının hiçbir özelliği bulunmayan hamam, yüksek pencereli dikdörtgen yapısı, mermer döşeli içi, içinde bulunan havuz şeklindeki kurnası ile hiçbir hamamda görülmeyen mimari özellikleri dikkat çeker. Hamam 1871 yılında hamamlar için düzenlenmiş nizamnameye göre birinci sınıf hamamlar arasında yer alır. İstanbul'un en eski hamamıdır.

Balat'ta çeşmeler
Tahta Minare Hamamı'nın yanında Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaptırılan bir çeşme bulunmaktadır. Yusuf Şücaeddin Mescidi'nin yanında yer alan çeşme II. Mahmud'un çuhadarbaşısı Bekir Efendi'nin kızı Hafize Hanım tarafından 1826 yılında yapılmıştır.

Balat İskeleyi
Dış Balat'ta, Haliç yoluyla İstanbul'un diğer bölgeleri ile iletişimi sağlayan iskeleler bulunmak taydı. Bunlar, Eminönü'ndeki kapanlarla bağlantılı olan, meyve ve sebze gelişi için kullanılan Yemiş İskeleyi, Odun İs kelesi, Eyüp ve Galata arasındaki ulaşımı sağlayan vapur iskeleyi, Hasköy-Balat arasındaki sürekli ve yoğun trafiği karşılayan kayık iskeleyi, mavnaların (açık denize atık, çöp boşaltan gemi) ya naştığı iskele olarak sıralanmaktaydı.

Tarih boyunca 1838'lere kadar Haliç kıyıları, ya şayanlar için korunaklı ve güvenli bir li man niteliği taşımış, gerek balıkçılık, gerekse deniz ticaretinde etkin ol muştur. Ancak 1840'lardan sonra, deniz ticaretinde önemli değişiklikler görülmüş, Haliç sahilin de Sirkeci'den Balat'a kadar uzanan es ki ahşap ticaret iskeleleri ve etrafındaki depolar, dükkanlar ve hanlar, önemlerini yitirmeye başlamıştır.

Böylece 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Haliç kıyılarına önce devlet fabrikaları nın, ardından da her türlü atölye ve imalathanenin, mezbahanın gelmesi bu raları büyük ölçüde değiştirmiştir. Fabrika atıkları Haliç sahiline dökülmeye başlamış, böylece kirlenmeye sebep olmuştur. Balat'ın açık lağımlarının 1890'a kadar Balat Limanı'na dökülmesi, Balat sahilinin ve Haliç kıyılarının uzun yıllar kötü kokmasına ve görünüm açısından çamur haline gelmesine neden olmuştur. Zamanla lağımların kapatılması için limana kazıklar çakılıp, üzerine topraklar dökülmüş, 1894 depreminde yıkılan bu kazıklar daha sonra sahil şeridini doldurmak için kullanılmıştır. Kıyı çizgisinde biçim sel değişim meydana gelmiştir. Haliç sahilindeki kirlenmeyle birlikte buradaki balıkçı kayıkları başka bölgelere avlanmaya gitmişlerdir.

3 Şubat 1860 tarihinde Eyüp, Defterdar, Balat, Fener, Hasköy ve Halıcıoğlu İskeleleri kayıkçılarının bekar ve genç olanlarına, cısr-i cedid (yeni köprü) içinde işleyen vapurlar ve kirlenme sebebiyle Boğaziçi ve Üsküdar tarafında avlanmaları izni çıkmıştır.

Balat'ta kahvehaneler

Balat bir zamanlar, İstanbul'un en ünlü kahvehaneleri ve meyhaneleriyle biliniyordu. Bu kahvehanelere genellikle ayak takımı denilen işçiler, hamallar gelmekteydi. Bunların başlıcaları; İsmail'in Kahvesi, İbiş'in Kahvesi, Balat İskelesi'nde bulunan Hüseyin'in Kahvesi idi. Bunun yanında dokuz ünlü meyhanesi kaydedilir, Bunlar; Karanlık, Koçe Kalfa, Köroğlu, Bahçeli, Yarım Balat, Karanfil, Yasef, Enserci Nesim, Balta Yusuf adlı meyhanelerdir. Balat'ın merkezi sayılan Agora Meyhanesi, bugün dahi adı akıllarımızdan çıkmamış, yıllarca aşkları, şarapları, şarkılarıyla yaşamıştır.

Kahvehaneler denetime tabi tutularak sürekli kontrol edilir, herhangi bir durumda kapatılırdı. Bu dönemde mahkemeye itikal eden bazı olaylar görülmüştür. Bunlardan birisi, 6 Mart 1911 'de, İzzet adlı şahıs tarafından açılan kahvehanenin esrarlı nargile bulundurduğu için kapatılmasıdır.

10 Temmuz 1912 tarihli bir kayda göre; Balat'ta Mollaişık'ta bulunan kahvehanede, ruhsatsız olarak içki sattığı iddiasıyla hakkında dava açılan kahve sahibi Avni Efendi beraat etmiştir.

Meyhaneler de bu denetimden nasibini alır, kimi kapatılır, kimine ise onay verilirdi. Örneğin; 23 Şubat 1907 tarihli kayıta göre; Balat, Karabaş Mahallesi'nde meyhaneci Yorgi'nin dükkanında müskirat satmasında zabıtaca bir mahsur olmadığı bildirilmektedir. 13 Ağustos 1904 tarihli kayda göre ise; Balat'ta meyhane devralan Anastaş'a ruhsat verilmesi gibi daha birçok örnek bulunmaktadır.

Balat Hastanesi

Balat'a 133 yıldır hizmet eden “Or-Ahayim Hastanesi” 1858 yılında yapılmıştır. Hastanenin ilk binası küçük bir evken 1883 yılında kapatılıp sağlık hizmeti veren “Or-Ahayim Derneği” kuruldu. Derneğin amacı Balat ve Hasköy'deki yoksul hastaların tedavisini sağlamaktır. Hastane, Yahudi ileri gelenlerin bağışıyla kurulmuş ve hatta "hastane yardım kumbarası" fikri o dönemde ortaya atılmıştır. Bugünkü Or- Ahayim Hastanesi'nin temeli 1886 yılında atılmış, 1898 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra, hastane içine bir sinagog inşa edilmiştir.

22 Ocak 1906 tarihinde, Balat'taki Or- Ahayim Musevi Hastanesi için sinagoglardan yardım toplanması üzerine, durum takip edilerek yolsuzluğa meydan verilmemesi için devletten yardım istenmiştir. 1 Aralık 1919 tarihinde, Balat Or-Ahayim Hastanesi'ndeki yaralıların tedavisinde üstün hizmetlerinden dolayı hastabakıcılara “Hilal-i Ahmer Madalyası” verilmiştir.

Haliç çevre düzenlemeleri sırasında, deniz kenarında kalan ender binalardan biri olan Or-Ahayim Hastanesi günü müzde 13 doktoru, 90 yatağı, 2 ameli yathanesi ve polikliniği ile Balatlılara ve İstanbul Musevilerine hizmet vermeye devam etmektedir.

Balat'ta çarşılar

Surların iç kısmında bulunan ve sur boyunca uzanan bölge, Balat'ın en önemli ve canlı yerleşme alanıydı. Balatkapı'dan girilerek semtin ticaret mer kezone ulaşılırdı. Buradaki dükkan sa hiplerinin hemen hepsi Yahudi idi. Ayı ca Rum, Ermeni ve Türkler de çarşı içinde çeşitli ticaret ve zanaat işlerinde çalışmaktaydılar. Cemaatlerin kendi iç lerinde sıkı bir iletişim içinde oldukları, ancak cemaatler arası ilişkilerin ve alış verişin mesafeli olduğu bilinmektedir. Balat; bakkalı, kunduracısı, manavı, meyhanesi, kahvehanesi, şekerçisi, helvacısı vs. her türlü esnafıyla yaşayan bir semtti.

Balat'ta sanayi

Balat bir yerleşim yeriiken zamanla burada devletin ve özel girişimcilerin çabasıyla fabrika ve imalathaneler yapılmıştır. Bunlar plastik atölyesi, çivi fabrikası, un değirmeni, çeltik fabrikasıyla sahili tamamen kaplamışlardır. Bu sebeple Haliç kıyıları fabrika atıklarının kurbanı olmuştur. Günümüzde ise, Haliç kıyılarının eski temiz görünümüne kavuşması için çalışmalar başlatılmış ve büyük çabalar sonucu, pek çok başarı elde edilmiştir.

Balat'ın yeşilliği

Balat'ın yeşilliği ve yazları oldukça meşhurken zamanla buralarda kurulan fabrikalar sebebiyle son kalan yeşilliği de yok olmuştur. Bugün ise bakımsız, dar sokakları, eski yapıları ile tam bir betonarme görünümündedir. Ancak son yıllarda sahillerdeki ağaçlandırma çalışmaları dikkat çekicidir. Bu cümleden olmak üzere, Balat sahilinde son yıllarda “Cemil Meriç Görme Özürlüler Parkı” açılmıştır.

Balat yangınları

Balat'ı sürekli olarak etkileyen büyük yangınlar nedeniyle bölgede kentsel do ku pek sık değişmiş, ortadan

kalkan ve yeniden yapılaşan yerleşim alanları oluş muştur. Bütünüyle yok olan yerler yerini kagir binalara ya da bakımsız sokaklara bırakmıştır. Bölgenin tarihi haritalarına ba kıldığında, özellikle sahil ve sahile yakın Suriçi kesiminde, geniş cadde ve sokaklarla düzenli bir yerleşim görülmekteydi, fakat günümüzde Haliç'i temizleme sırasında sahil şeridi tamamen değişmiştir.

Balat, Bizans devrinde birkaç yangın atlatmıştır, bunlardan en önemlisi 16. yüzyılda, Kynegon Kapısı'ndan Precurseur Kilisesi' ne kadar ilerlemiş ve bir çok yapıyı harap etmiştir.

1510 yangını: Yahudi mahallesinden başlayıp Balat'a oradan Bahçekapıya kadar uzanmış, 800 dükkan yanımıştır.

1639 yangını: Balatkapı dışındaki mumhaneden başlayıp poyrazın etkisiyle sur dışındaki evlere, kısa sürede Suriçi'ne de sıçrayan alevler sabaha kadar Balat semtini kül etti. Ateş Çukurbostan'a kadar devam etti, Fener kapısı ile Çukurbostan arası kül oldu.

1692 yangını: Ferrah Kethuda Camii yakınında bir hallaç dükkanında başladı, Kesmekaya'ya kadar 1500 ev ve iş yeri yandı.

1721 yangını: Bir sinagogun karşısındaki Yahudi terzi dükkanında çıktı, yanındaki yapıların ahşap olması sebebiyle yangın hızla yayıldı. Dönemin sadrazamı Damad İbrahim Paşa bölgeye gelerek yangını takip etmiş, hatta III. Ahmed kayıkla yangını izlemişti. Fakat bütün çabalara rağmen yangında 77 ev, 120 dükkan ve Çavuş Mescidi yandı.

1729 yangını: Yangın Balatkapı dışındaki bir manavda çıktı, kısa sürede poyrazın etkisiyle çok geniş boyutlara ulaşarak bir afet halini aldı. İstanbul'un sekizde biri kül oldu. Fener Kapısı'ndan Ayvansaray'a kadar uzanarak Tekfur Sarayı'nın çevresini kül etti.

1746 yangını: Balatkapı'da çıktı ve birçok yahudhane ve işyeri yandı.

1782 yangını: Haliç kıyısında, Sultan Selim Camii ile Karagümrük ve Hazine-i Şerif arasında kalan 7000 bina tamamen yandı.

1812 yangını: Dört yol civarında bir Yahudi evinde çıktı ve kısa sürede birçok yeri sardı. Yangın beş kol halinde sirayet etti, bir kol Tekfur Sarayı, ikinci kol Balat Hamamı ve civarı, üçüncü kol Ayvansaray, dördüncü kol Eyüp yönüne ilerleyip en son Zalpaşa İskelesi'nde söndürülebildi.

1828 yangını: Abacı Çeşme yakınlarında çıktı. Hristiyan ve Yahudilere ait bir çok ev ve işyeri yandı.

1866 yangını: Yangın Suriçi'nde çıktı, 500 kadar bina yandı.

1867 yangını: Yangın sur dışında çıktı, 118 bina yandı.

1877 yangını: Yangın Mahkemealtı'nda çıktı, 121 bina yandı.

1890 yangını: Yangın sur dışında çıktı, 1 cami, 35 dükkan ve 70 ev tamamen kül oldu.

1892 yangını: Yangın Karabaş Mahallesi'nde çıktı, 25 ev kül oldu.

1896 yangını: Yangın Karabaş Mahallesi'nin Dibek civarında çıktı, 45 bina kül oldu.